

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Islamitisch basisonderwijs in Nederland

Beemsterboer, M.M.

Citation

Beemsterboer, M. M. (2018, June 12). *Islamitisch basisonderwijs in Nederland. Islam in verandering*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/62775>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/62775>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/62775> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Beemsterboer, Marietje

Title: Islamitisch basisonderwijs in Nederland

Date: 2018-06-12

Hoofdstuk 3

3 Door de overheid gefinancierd islamitisch basisonderwijs

Wat zijn de mogelijkheden van Nederlandse moslims in de schoolkeuze voor hun kinderen, en hoe kunnen zij daarbij invulling geven aan islamitisch onderwijs? Nederland kent een duaal onderwijsbestel waarbinnen openbare enerzijds en religieus- en algemeen-bijzondere basisscholen anderzijds op gelijke voet door de overheid worden gefinancierd. Om inzicht te krijgen in het islamitisch onderwijs in Nederland, zal het worden gepositioneerd in een bredere Europese context. In dit hoofdstuk wordt op basis van literatuuronderzoek aangetoond dat het Nederlandse onderwijsbestel uniek is binnen Europa.

Paragraaf 3.1 onderscheidt vier vormen van religieus onderwijs zoals we die in Europa aantreffen en biedt een beknopt overzicht van de manier waarop in verschillende Europese landen invulling wordt gegeven aan islamitisch onderwijs. Daarbij zal nader worden ingegaan op de voorbeelden van België en Duitsland (paragraaf 3.2.1 en 3.2.2). Deze besprekingen verschaffen inzichten die nodig zijn om de situatie van religieus onderwijs in het onderwijsbestel van Nederland nader uiteen te zetten (paragraaf 3.2.3). Die uiteenzetting, tenslotte, geeft ons de benodigde achtergrond om in te gaan op de motieven van moslimouders die spelen bij de schoolkeuze voor hun kinderen (paragraaf 3.3).

3.1 Islamitisch onderwijs in Europa: vier posities

In paragraaf 2.1.2 is uiteengezet dat islam institutionaliseerde in de periode dat de Nederlandse samenleving seculariseerde, hoewel het onderwijs verzuimd bleef. Met de aanwezigheid van moslimleerlingen ontstond behoefte aan een vorm van islamitisch onderwijs.⁹⁴ Een soortgelijke tendens speelde ook in andere Europese landen. In de manier waarop binnen Europa wordt

⁹⁴ Van de Wetering en Karagül, *Zoek kennis van de wieg tot het graf*, 16–20.

omgegaan met die behoefte bestaan grote verschillen.⁹⁵ Het onderscheid tussen Europese landen gaat vooral terug op verschillen in nationale en lokale wet- en regelgeving.⁹⁶ Het Nederlandse onderwijsbestel kent een onderscheid tussen openbare en bijzondere basisscholen dat, zoals in dit hoofdstuk zal worden aangetoond, uniek is in Europa. In de meeste Europese landen is openbaar onderwijs de norm (staatscholen) en wordt binnen dat onderwijs lesgegeven in of over religie. Ten aanzien van dergelijk levensbeschouwelijk onderwijs⁹⁷ op staatsbasisscholen zijn binnen Europa grofweg vier posities te onderscheiden:

- 1) multireligieus feitelijk onderwijs *over* religie
- 2) monoreligieus christelijk onderwijs, al dan niet verplicht
- 3) monoreligieus onderwijs *in* een religie naar keuze
- 4) bewust geen enkele vorm van religieus onderwijs op staatscholen.

Voor begrip van deze verschillende posities is het van belang om te kijken naar het voorzetsel bij 'religie'. Onderwijs *over* religie is neutraal van toon en breed informerend. Dit in tegenstelling tot onderwijs *in* religie, dat kinderen inwijdt in één bepaalde religieuze traditie.

1) *Multireligieus feitelijk onderwijs over religie*

Multireligieus feitelijk onderwijs *over* religie⁹⁸ vindt men vooral in noordelijke, overwegend protestante Europese landen.⁹⁹ De motivatie achter de

⁹⁵ Deze verschillen zijn uitvoerig uiteengezet en vergeleken in: Luce Pépin, *Teaching about religions in European school systems* (Alliance Publishing Trust 2009).

⁹⁶ Jenny Berglund, *Publicly Funded Islamic Education in Europe and the United States* (Brookings 2015) 6–10.

⁹⁷ Terminologie over onderwijs in/over religie is in het Nederlands niet eenduidig. Met levensbeschouwelijk onderwijs wordt hier bedoeld: alle vormen van onderwijs in en over religie (al dan niet geïnstitutionaliseerd) en non-religie zoals atheïsme, agnosticisme en humanisme.

⁹⁸ De Britse godsdienstpedagoog Michael Grimmitt onderscheidt drie vormen van godsdienstonderwijs: 'teaching in religion', 'teaching about religion' en 'teaching from religion'. Dit onderscheid wordt uiteengezet in: M. Grimmitt, *Religious education and human development: the relationship between studying religions and personal, moral and social education* (McCrimmons 1987).

multireligieuze inslag van het onderwijs en de onderwijshoud verschilt per land en soms zelfs ook per deelstaat binnen een land.

In Groot-Brittannië bijvoorbeeld, is het doel van 'religious education' bij te dragen aan 'kennis en begrip van religie, religieuze overtuigingen, praktijken, taal en tradities en de invloed [van religie] op individuen, gemeenschappen, samenlevingen en culturen'.¹⁰⁰ In Zweden daarentegen zijn neutraliteit en 'objectiviteit' het uitgangspunt van onderwijs over religie met tot doel 'nationaal burgerschap' te bevorderen.¹⁰¹

Ondanks het feit dat men in een land onderwijs *over* religie bewust multireligieus wenst aan te pakken, is er desalniettemin vaak extra aandacht voor de dominante religieuze stroming. Zo is in Groot-Brittannië vastgelegd dat het curriculum van 'religious education' moet weerspiegelen dat religieuze tradities in Groot-Brittannië hoofdzakelijk (anglicaans) christelijk zijn.¹⁰² Om die reden wordt een groot deel van de onderwijstijd besteed aan het (anglicaans) christendom en kent Groot-Brittannië een dagelijks verplicht moment van gemeenschappelijke geloofsbeleving (collective worship), dat veelal christelijk wordt ingevuld.¹⁰³ Ook het Zweedse curriculum besteedt meer aandacht aan het (Lutherse) christendom dan aan andere wereldreligies.¹⁰⁴

2) Monoreligieus christelijk onderwijs

Een tweede mogelijkheid is dat monoreligieus christelijk onderwijs wordt gegeven op staatsscholen. Net als het multireligieuze onderwijs *over* religie

⁹⁹ Pépin, *Teaching about religions in European school systems*, 60–92.

¹⁰⁰ Department for Education and Deployment, *The national curriculum. Handbook for primary teachers in England* (Qualifications and Curriculum Authority 1999) 19.

¹⁰¹ Jenny Berglund, 'Swedish Religion Education: Objective but Marinated in Lutheran Protestantism?', *Temenos* 49 (2013) 165–184.

¹⁰² Department for Education and Deployment, *The national curriculum*, 19.

¹⁰³ the Church of England, *Collective Worship Guidelines for the Primary School* (the Church of England 2009).

¹⁰⁴ Berglund, 'Swedish Religion Education: Objective but Marinated in Lutheran Protestantism?'.

kent ook monoreligieus christelijk onderwijs vele verschijningsvormen. Niet alleen ten gevolge van de verschillende christelijke stromingen, maar ook in de mate waarin het onderwijs bedoeld is kinderen in te leiden in een religieuze traditie. Het doel van levensbeschouwelijk onderwijs op staatscholen in Griekenland bijvoorbeeld, is kinderen te leren ‘de wereld te begrijpen als de wonderlijke creatie van God, waar mensen van mogen genieten en dankbaar voor mogen zijn’.¹⁰⁵ In het Ierse basisonderwijs worden kinderen in de godsdienstlessen vaak specifiek voorbereid op het doen van hun eerste communie.¹⁰⁶

De landen die monoreligieus onderwijs aanbieden maken binnen dat onderwijs in meer of mindere mate ruimte voor onderwijs *over* andere religies. Ze variëren van zeer open onderwijs waarin ruimte is voor pluralisme tot puur monoreligieus onderwijs dat kinderen inleidt in een christelijk religieuze traditie.¹⁰⁷

Tenslotte bieden alle Europese landen waar monoreligieus christelijk onderwijs de norm is, ouders de mogelijkheid om hun kinderen voor die lesuren uit te schrijven. In landen waar monoreligieus christelijk onderwijs wordt aangeboden maken moslimouders vaak gebruik van die optie.¹⁰⁸

3) *Levensbeschouwelijk onderwijs naar keuze*

Naast landen waar multireligieus onderwijs *over* religie of monoreligieus christelijk onderwijs de norm is, zijn er ook landen waar levensbeschouwelijk onderwijs naar keuze wordt aangeboden, meestal gedurende 1 à 2 uur

¹⁰⁵ Erasmus Kerkyra, ‘Greece’s ruling leftists soften their secularism. Religious education in Greece’, *the Economist* (2015) <<https://www.economist.com/blogs/erasmus/2015/10/religious-education-greece>> [geraadpleegd 22 april 2018].

¹⁰⁶ Een feestelijke gelegenheid binnen de katholieke kerk waarbij een kind voor het eerst deelneemt aan de eucharistie. De eerste communie is een van de katholieke initiatiesacramenten en vindt meestal plaats rond de leeftijd van 7 jaar.

¹⁰⁷ De situatie rond levensbeschouwelijk onderwijs is per land uitgewerkt in: Jørgen S Nielsen e.a., *Yearbook of Muslims in Europe 6* (Leiden, Boston: Brill 2014).

¹⁰⁸ *Ibid.*

per week.¹⁰⁹ In de meeste Europese landen kunnen ouders en kinderen kiezen uit katholiek, protestantschristelijk en islamitisch onderwijs en een algemeen vormend vak met humanistische inslag. Islamitisch godsdienst-onderwijs is vaak slechts in delen van een land een keuzeoptie. In Finland bijvoorbeeld is islamitisch onderwijs alleen beschikbaar in de grote steden. In Duitsland en Zwitserland is het onderwijs regionaal, per deelstaat, georganiseerd en wordt islamitisch onderwijs niet in alle deelstaten aangeboden. Het feit dat levensbeschouwelijk onderwijs wettelijk gezien op aanvraag beschikbaar is, betekent dus niet automatisch dat alle leerlingen in een land daar daadwerkelijk toegang toe hebben. Bovendien is in de meeste landen een minimumaantal leerlingen vereist om onderwijs in een bepaalde richting aan te kunnen vragen.¹¹⁰

Veel landen kampen met een gebrek aan gekwalificeerde leraren voor islamitisch onderwijs. In rapportages over de situatie in onder andere Zwitserland en Duitsland, wordt daarvan veelvuldig melding gedaan.¹¹¹ Het feit dat de mogelijkheid islamitisch onderwijs aan te vragen wettelijk gezien bestaat, betekent dan ook nog niet dat het voor alle kinderen in een land een reële optie is.

4) *Bewust geen onderwijs in religie aangeboden*

Uit de paragrafen hierboven blijkt dat in veel Europese landen een vorm van onderwijs *in of over* religie wordt aangeboden. In een klein aantal landen is dat in het geheel niet het geval. Dit is in die landen veelal bewust beleid. Aan het ontbreken van onderwijs *in of over* religie ligt vaak de gedachte ten grondslag dat kinderen in de basisschoolleeftijd kwetsbaar zijn voor beïnvloeding. Religieus onderwijs wordt in die landen gezien als een

¹⁰⁹ Ook hier wordt bewust de term levensbeschouwelijk onderwijs gebruikt omdat niet alleen monoreligieus onderwijs op aanvraag beschikbaar is, maar ook bijvoorbeeld humanistisch vormingsonderwijs.

¹¹⁰ De situatie rond levensbeschouwelijk onderwijs is per land uitgewerkt in: Aurora Alvarez Veinguer e.a. ed., *Islam in education in European countries* (Waxmann 2009).

¹¹¹ Beate Lakotta, 'Ist Nagellack verboten?', *der Spiegel special* (2008) 90–93.

vorm van indoctrinatie. Het wordt dan om die reden op de staatsbasisscholen in het geheel niet aangeboden, pas op latere leeftijd, bijvoorbeeld in het voortgezet onderwijs, of alleen facultatief, buiten schooltijd.¹¹²

3.1.1 Oprichting van islamitische basisscholen

Uit de paragrafen hierboven mag worden geconcludeerd dat een groot aantal Europese landen de mogelijkheid bieden een vorm van islamitisch onderwijs te volgen binnen het openbare onderwijs. In die landen wordt, afhankelijk van de gekozen vorm, in meer of mindere mate voorzien in de behoefte aan islamitisch onderwijs.

In een aantal Europese landen zijn naast de reguliere staatsbasisscholen, ook islamitische basisscholen opgericht. Islamitisch onderwijs is in geen van de Europese landen een serieuze concurrentie van staatsbasisscholen. Ten eerste kennen landen vaak maar één of twee islamitische basisscholen, vaak in de hoofdstad of grote steden. Vanwege dat kleine aantal is islamitisch onderwijs voor de meeste kinderen geen reëel alternatief. Nederland, Groot-Brittannië en Denemarken kennen procentueel gezien de meeste islamitische basisscholen maar ook daar vormt islamitisch basisonderwijs slechts circa 1% van het landelijke totaal aantal basisscholen.¹¹³

Een tweede reden waarom islamitisch basisonderwijs geen serieuze concurrent van staatsscholen is, is dat het vaak niet op gelijke voet wordt gefinancierd met openbare staatsscholen.¹¹⁴ In Groot-Brittannië bijvoorbeeld, bestaat een tiental islamitische basisscholen met 90% staatssteun. Religieus bijzondere staatsscholen, dus ook protestantse, katholieke en

¹¹² In Hongarije en Tsjechië ontbreekt overigens de optie om islamitisch onderwijs te volgen na schooltijd.

¹¹³ In Nederland gaat het om 49 islamitische basisscholen op 6583 basisscholen in 2015 (0,7%, DUO 2016), in Groot-Brittannië om 6 gesubsidieerde en 167 islamitische privéscholen op 24.372 basisscholen in 2012 (0,7%, Department of Education 2014) en in Denemarken gaat het om 22 islamitische basisscholen op 1588 basisscholen in 2011 (1,4%, OECD 2012).

¹¹⁴ Michael Merry, 'Should the State Fund Religious Schools?', *Journal of Applied Philosophy* 24 (2007) 255–270.

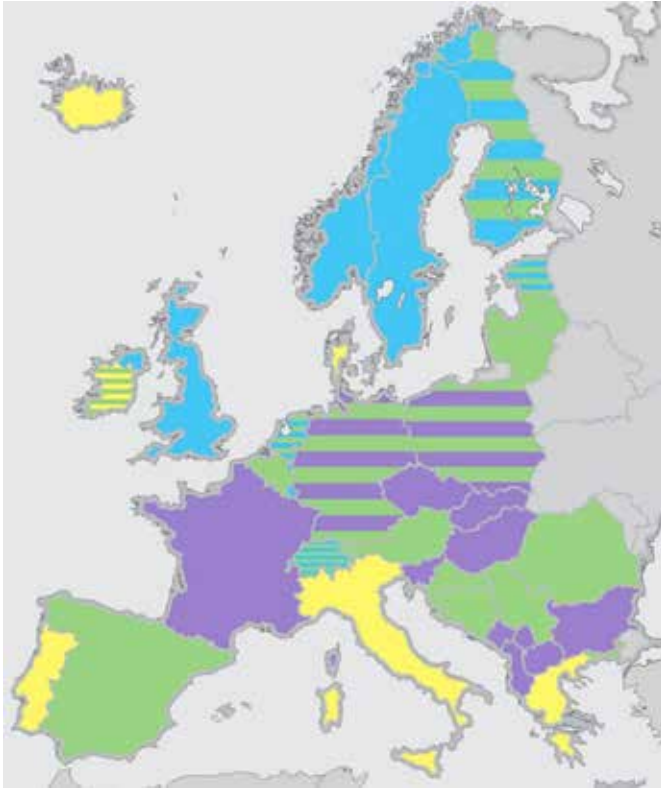
joodse scholen, krijgen in Groot-Brittannië minder staatssubsidie dan openbare staatsscholen. Naast islamitische staatsscholen kent Groot-Brittannië ook ruim 150 islamitische privéscholen die volledig worden betaald door ouders, de islamitische gemeenschap en uit islamitische charitatieve stichtingen, zogenaamde *waqfs*.¹¹⁵

Ook in Denemarken ontvangen islamitische basisscholen staatssteun: net als de andere bijzondere scholen in Denemarken is dat een bedrag van maximaal 60% van de schoolbegroting. De rest van de schoolkosten wordt door ouders betaald.¹¹⁶

Concluderend kan worden gezegd dat in Europa op verschillende manieren door nationale onderwijssystemen tegemoet wordt gekomen aan de behoefte aan islamitisch onderwijs. Dat laat natuurlijk onverlet het ruime aanbod aan privaat georganiseerd islamitisch vormingsonderwijs binnen de muren van een moskee of culturele centra.

¹¹⁵ euroislam.info, 'Islamic Education in Europe' (2009) <<http://www.euro-islam.info/key-issues/education/>> [geraadpleegd 22 april 2018].

¹¹⁶ B Maréchal e.a., *Muslims in the enlarged Europe. Religion and society* (Brill 2003) 75; Muhammad Nabeel Musharraf en Fatima Bushra Nabeel, 'Schooling options for muslim children living in muslim-minority countries - a thematic literature review' 3, *International Journal of Social Science and Humanities Research* (2015) 26-92, aldaar 49.

Figuur 2: overzichtskaart islamitisch- en levensbeschouwelijk onderwijs op staatsbasischolen in Europa¹¹⁷

	alleen christelijk vormingsonderwijs		bewust geen religieus onderwijs aangeboden
	multireligieus objectief feitelijk informeren onderwijs over religie		religieus onderwijs naar keuze met keuzeoptie islamitisch vormingsonderwijs
	objectief feitelijk informeren onderwijs is de norm, islamitisch vormingsonderwijs op aanvraag		christelijk vormingsonderwijs is de norm, islamitisch vormingsonderwijs op aanvraag

¹¹⁷ Blanco kaart copyright © 2009 National Geographic Society, Washington D.C. Invulling door M.M. Beemsterboer op basis van The Oxford handbook of European islam (Oxford 2015).

3.2 België, Duitsland en Nederland nader bekeken

In verschillende Europees-vergelijkende onderzoeken wordt het Nederlandse onderwijsbestel als uitzonderlijk voorbeeld aangehaald.¹¹⁸ Paragraaf 3.1 maakte duidelijk dat islamitisch onderwijs in een groot aantal Europese landen wordt aangeboden en dat er ook verschillende Europese landen zijn waar islamitische basisscholen zijn gesticht. De situatie in Nederland is echter uitzonderlijk omdat Nederland het enige land is waar bijzonder religieus onderwijs een aanzienlijke omvang heeft en zowel volledig als op gelijke voet door de staat wordt gefinancierd. Daarnaast kent Nederland sinds 1985 op alle basisscholen de verplichting onderwijs te geven *over islam* onder de noemer ‘geestelijke stromingen’,¹¹⁹ en de mogelijkheid onderwijs *in islam* aan te vragen binnen het openbaar onderwijs.

Om de unieke situatie van Nederland te verduidelijken wordt in de volgende paragrafen eerst het onderwijs in de direct omringende landen België (3.2.1) en Duitsland (3.2.2) onder de loep genomen. Daarbij wordt de vraag beantwoord welke mogelijkheden het onderwijsbestel biedt voor religieus onderwijs, de rol die eventuele erkenning van een godsdienst daarin speelt, en welke motieven er spelen bij overheden en ouders om islamitisch onderwijs te verzorgen. Daarna volgt de beschrijving van het Nederlandse onderwijsbestel (3.2.3.).

3.2.1 *Islamitisch onderwijs in België*

Het Belgische onderwijssysteem kent regionale verschillen tussen de situatie in Vlaanderen, Wallonië en de Duitstalige Oostkantons. Ondanks de verschillen komt het onderwijs in hoofdlijnen overeen. Die hoofdlijnen vormen de basis van deze paragraaf. Alle drie de regio’s onderscheiden ener-

¹¹⁸ o.a. Pépin, *Teaching about religions in European school systems*; Veinguer e.a. ed., *Islam in education in European countries*; Nielsen e.a., *Yearbook of Muslims in Europe* 6.

¹¹⁹ Ministerie van Onderwijs, ‘Wet op het basisonderwijs’ (1985); Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, ‘Wet op het primair onderwijs’ (1998).

zijds officieel onderwijs georganiseerd door of in opdracht van de overheid, en anderzijds vrij onderwijs waarvoor dat niet geldt.¹²⁰

België is uniek in de wijze waarop onderwijs in islam binnen het officieel onderwijs eenvoudig en wijdverbreid toegankelijk is.¹²¹ Islam is in België sinds 1974 een officieel erkende 'eredienst'.¹²² De erkenning van een eredienst is in België de sleutel tot financiële ondersteuning, zendtijd op radio en e televisie en de organisatie van godsdienstonderwijs op openbare scholen.¹²³ Op de erkenning van islam volgde een wijziging van de onderwijswet in 1978 die alle officiële scholen verplicht onderwijs in islam als keuzeoptie aan te bieden.¹²⁴ Onderwijs in islam is door die wetwijziging van 1978 eenvoudig toegankelijk gemaakt. Er is zelfs een aantal katholieke basisscholen in buurten met een hoog percentage moslims dat uit eigen beweging en bij wijze van uitzondering islamlessen aanbiedt.¹²⁵

Het officieel onderwijs is bij wet verplicht twee uur per week onderwijs naar keuze aan te bieden *in* de staatserkende levensovertuigingen: katholicisme, orthodox-, protestants- of anglicaans christendom, jodendom ('israëlitische eredienst'), islam of niet-confessionele zedenleer.¹²⁶ De Belgische grondwet biedt een aantal - vooral financiële - voordelen aan wettelijk erkende religieuze gemeenschappen. Die officiële erkenning biedt onder andere ouders het recht hun kinderen op religieuze feestdagen van school

¹²⁰ Religieus bijzondere scholen, zoals islamitische basisscholen, vallen in België onder het vrije 'net'.

¹²¹ Driessen en Merry, 'Islamic schools in three western countries: policy and procedure'.

¹²² Hier volg ik de Vlaamse terminologie.

¹²³ Van de Wetering en Karagül, *Zoek kennis van de wieg tot het graf*, 130-137; Shadid en Van Koningsveld, *Islam in Nederland en België*, 20-21.

¹²⁴ Jan Rath e.a., *Nederland en zijn islam* (Het Spinhuis 1996) 201.

¹²⁵ Goedroen Juchtmans, 'Connecting home and school. On the second generation muslim children's agency in Belgian schools' (Leuven University Press: Leuven 2014) 55-72; Van de Wetering en Karagül, *Zoek kennis van de wieg tot het graf*, 141.

¹²⁶ Driessen en Merry, 'Islamic schools in three western countries: policy and procedure'.

afwezig te houden. Daarnaast verplicht officiële erkenning het officieel onderwijs ruimte en tijd beschikbaar te stellen voor godsdienstlessen wanneer de ouders van slechts één leerling op een school daarom vragen.¹²⁷ Die godsdienstlessen worden verzorgd door vertegenwoordigers van de levensovertuiging en worden daartoe zijn aangesteld door een staatserkende organisatie. Diezelfde organisatie is verantwoordelijk voor de inspectie van het godsdienstonderwijs. De leraren worden gesalarieerd door de Belgische overheid.¹²⁸

De inhoud van de godsdienstlessen is vastgelegd in een gedetailleerd leerplan dat tot concrete lesideeën van klas 1 tot en met 6 is uitgewerkt. Het leerplan werd in 2001 voor het eerst geformuleerd door een representatief overlegorgaan namens Belgische moslims, de Executieve van de Moslims van België (EMB). De visie van het leerplan is om niet via rechtstreekse kennisoverdracht maar met richtinggevende activiteiten leerlingen te vormen tot kritische burgers die respect tonen voor de mensenrechten, milieu en samenleving.¹²⁹ Zo leren Belgische kinderen die islamlessen volgen bijvoorbeeld zorgdragen voor hun familie en gemeenschap, constructief en productief optreden in de samenleving en een beroep kiezen waarin ze gelukkig zijn en bijdragen tot het algemeen welzijn in de samenleving.¹³⁰ Het leerplan beschrijft vervolgens per leerjaar welke lesinhoud aan de orde dient te komen, zie Figuur 3. De mate waarin dit bovengenoemde leerplan als leidinggevend wordt beschouwd in de dagelijkse praktijk van islamleerkrachten in België is uit dit literatuuronderzoek niet duidelijk geworden.

¹²⁷ Dick Wursten, 'Godsdienstles op school. Tussen identiteit en openheid', *Kerkmozaïek* 31 (2010) 4–6.

¹²⁸ Van de Wetering en Karagül, *Zoek kennis van de wieg tot het graf*, 137; Shadid en Van Koningsveld, *Islam in Nederland en België*, 228.

¹²⁹ Commissie voor de samenstelling van de leerplannen van de EMB en VZW Centrum Islamonderwijs Vlaanderen, *Het ontwerp leerplan basis onderwijs* (Commissie voor de samenstelling van de leerplannen van de EMB en VZW Centrum Islamonderwijs Vlaanderen 2012) 10.

¹³⁰ *Ibid.*, 2.

Leerdomeinen en hoofdstukken						
Leer- domein	Hoofdstukken					
	1 ^{ste} leerjaar	2 ^{de} leerjaar	3 ^{de} leerjaar	4 ^{de} leerjaar	5 ^{de} leerjaar	6 ^e leerjaar
Geloofsleer	Islam is mijn godsdienst	Ik geloof in Allah	Godsdienst en goed gedrag	Geloofs-fundamen-ten Allah en Zijn engelen	De profeten, de heilige boeken en het Hier-namaals	Het geloof in Allah en qadar [voorbe-schikking/lot] ¹³¹
Aanbidding	Ik richt mij tot Allah met mijn gebeden	Mijn geloof wil dat ik rein ben	De gebeds-plaatsen onze voor-naamste gebeden	Materiële en spirituele reinheid	Aanbiddin-gen, het vasten en aalmoes	Het gebed, de Bedevaart en het offer
Het leven van de profeet	Ik ken mijn profeet Mohammed (vz-mh) ¹³²	Profeet Moham-med (vz-mh) groeit	Moham-med (vz-mh) wordt profeet	Laten we kennis-maken met Moham-med (vz-mh)	Mohammed (vz-mh) en zijn gezinsleven	De laatste profeet, Moham-med (vz-mh)

¹³¹ *Qadar* is een van de zes zuilen van het islamitische geloof en wordt daarmee door de meeste moslims als fundamentele doctrine beschouwd. Omdat de balans tussen de almacht van God en de eigen verantwoordelijkheid van de mens in diverse islamitische stromingen verschillend wordt gezien, hoort *qadar* niet voor alle moslims en in altijd in dezelfde mate tot de fundamentele pijlers van het geloof. Zie o.a. P.S. van Koningsveld, *De islam: een eerste kennismaking met geloofsleer, wet en geschiedenis* (De Ploeg 1996) 125–127.

¹³² De afkorting vzmh staat voor ‘vrede zij met hem’, *saws ‘sallallahu alaihi wa sallam’* (Gods zegen en vrede zij met hem) in het Arabisch, wordt door sommige moslims gebruikt na het uitspreken of schrijven van de naam van Mohammed.

Koran	De Koran is ons Heilig Boek	Koran lezen en leren is een aanbidding	Ontmoeting met de Koran	Kennis-maken met de Koran	Verhalen uit de Koran	De basis educatieve eigenschappen van de Koran
Zedelijkheid	Mijn godsdienst adviseert mooie woorden en daden	Mijn geloof wil vriendschap en broederschap	Ik hou van mijn familie	Liefde, vriendschap en broederschap	Wij delen onze vreugde en verdriet	Wat moeten wij vermijden?
Godsdienst en Cultuur	Wij vieren samen	Wij feliciteren elkaar	De relatie tussen religie en cultuur in ons dagelijks leven	Familie	De wereldgodsdiensten en verschillende levensbeschouwingen	De periode na Mohammed (vzmh)

Figuur 3: Leerdomeinen en hoofdstukken uit het Vlaamse leerplan¹³³

In schooljaar 2015-2016 volgden maar liefst 35.536 leerlingen in het Vlaamse basisonderwijs onderwijs in islam (8,2% van het totaal aantal basisschoolleerlingen).¹³⁴ Vergelijkbare Waalse cijfers zijn niet bekend.

Men kan stellen dat onderwijs in islam op openbare basisscholen in België eenvoudig toegankelijk is. Islamitische basisscholen kent België echter bijna niet. Alleen in Brussel zijn op dit moment vijf islamitische basisscholen die vallen onder de bevoegdheid van de Franse gemeenschap. In

¹³³ Commissie voor de samenstelling van de leerplannen van de EMB en VZW Centrum Islamonderwijs Vlaanderen, *Het ontwerp leerplan basis onderwijs*.

¹³⁴ Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, *Statistisch jaarboek van het Vlaams Onderwijs 2016-2017* (2016) <<http://onderwijs.vlaanderen.be/nl/statistisch-jaarboek-van-het-vlaams-onderwijs-2016-2017>> [geraadpleegd 14 december 2017]. Voor Wallonië zijn dergelijke cijfers niet te vinden.

Vlaanderen kent men op dit moment geen islamitische scholen. De oudste islamitische school in België opende in Brussel, in 1989. De oprichting van die school wordt in verband gebracht met het feit dat twee Brusselse schoolbesturen destijds niet voorzagen in islamlessen.¹³⁵

Lange tijd kende België alleen deze ene islamitische school. Dit kwam onder andere door de relatief kleine vraag naar islamitisch onderwijs en omdat de politiek de noodzaak van islamitisch onderwijs in twijfel trok en daarbij verwees naar de goede beschikbaarheid van islamlessen.¹³⁶ Ook in wetenschappelijke publicaties verklaarde men de relatief kleine vraag naar islamitische basisscholen door het feit dat islamlessen zo goed toegankelijk zijn.¹³⁷ Islamlessen in de Belgische openbare scholen voorzien, zo redeneerde men, in de behoefte van moslimouders en hun kinderen. Lange tijd kon deze redentatie overeind blijven omdat er inderdaad relatief weinig initiatieven tot het oprichten van nieuwe scholen waren.

Inmiddels is de situatie België echter veranderd met de opening van twee islamitische basisscholen in Brussel in 2011 en 2013. De vraag naar islamitische basisscholen blijkt nog groter; sinds 2015 wordt er in Vlaanderen actief gelobbyd voor de oprichting van een islamitische basisschool en in 2016 en 2017 openden de vierde en vijfde school in Brussel.¹³⁸ In de tus-

¹³⁵ Driessen en Merry, 'Islamic schools in three western countries: policy and procedure'.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Jan Rath, Kees Groenendijk en Rinus Penninx, 'The recognition and institutionalisation of Islam in Belgium, Great Britain and the Netherlands', *Journal of Ethnic and Migration Studies* 18 (1991) 101–114.

¹³⁸ Brusselnieuws, 'Brusselse islamsscholen moeten 200 leerlingen weigeren', (28-08-2015) <http://www.bruzz.be/nl/nieuws/brusselse-islamsscholen-moeten-200-leerlingen-weigeren>, geraadpleegd op 20-05-2016. Brusselnieuws, 'Nieuwe islamitische school in Vorst via crowdfunding', (30-07-2015) <http://www.bruzz.be/nl/nieuws/nieuwe-islamitische-school-vorst-crowdfunding> geraadpleegd op 20-05-2016. Knack.be, 'Eerste islamitische basisschool van Vlaanderen. Ook niet-moslims steunen ons project', (14-07-2015) <http://www.knack.be/nieuws/belgie/eerste-islamitische-basisschool-van-vlaanderen-ook-niet-moslims-steunen>

sentijd zijn bovendien zes basisscholen opgericht vanuit de Turkse Gülen gemeenschap¹³⁹ (zogenaamde *Lucerna scholen* in Antwerpen, Brussel en Genk en *École des étoiles scholen* in Brussel, Charleroi en Luik) en één vanuit de Marokkaanse gemeenschap in Antwerpen. Deze scholen hebben tot doel kwalitatief hoogstaand onderwijs aan te bieden aan een multiculturele doelgroep en aan te sluiten bij de thuissituatie van die leerlingen. Zo is het dragen van een hoofddoek toegestaan en wordt gebedsgelegenheid geboden. Deze initiatieven noemen zich echter bewust geen ‘islamitische school’ maar benadrukken het open karakter van de scholen en bieden verschillende levensbeschouwelijke vakken naar keuze aan. In de praktijk bestaat de schoolpopulatie echter volledig uit moslims.

Het doelbewust aansluiten op de thuissituatie van islamitische leerlingen onderscheidt bovengenoemde scholen van openbare scholen waar de islamlessen slechts twee uur per week beslaan. Niettemin lijkt de behoefte aan afstemming tussen school en thuiscontext groter te zijn dan waar deze scholen in voorzien. Dat blijkt uit het feit dat zich ieder jaar islamitische leerlingen uit Vlaanderen aanmelden op islamitische basisscholen in de Nederlandse grensstreek. Het gaat weliswaar om zeer kleine aantallen¹⁴⁰ maar het gegeven dat Vlaamse ouders bereid zijn tijd en moeite te investe-

ons-project/article-normal-586859.html geraadpleegd op 20-05-2016. De ISBO, ‘Islamitische basisschool in Mechelen (België) gewenst’, <http://www.deisbo.nl/?p=6887> geraadpleegd op 20-05-2016.

¹³⁹ De Gülen- of Hizmetbeweging is een kapitaalkrachtige islamitische beweging met Turkse oorsprong die tot 2013 snel groeide. Op dit moment is de beweging in meer dan honderd landen zeer actief, vooral in het oprichten van scholen, internaten, huiswerkinstituten en media-activiteiten. Sinds de staatsgreep in Turkije in 2016 is de beweging in Turkije alles ontnomen maar hebben zij in het buitenland de meeste scholen en een deel van hun media-activiteiten behouden. (Martin van Bruinessen, *De Fethullah Gülenbeweging in Nederland* (Universiteit Utrecht 2010).

¹⁴⁰ 21,7% (78 lln.) van basisschool El Habib in Maastricht, 3,9% (6 lln.) van basisschool El Wahda in Heerlen, 2,1% (<5 lln.) van basisschool El Feth in Bergen op Zoom. Cijfers voor schooljaar 2015-2016 op basis van inschrijving in DUO zoals openbaar gemaakt op de website www.scholnopdekaart.nl geraadpleegd op 24-05-2016.

ren om het volgen van islamitisch onderwijs in Nederland mogelijk te maken, suggereert dat zij in Nederland iets vinden, wat in hun omgeving niet beschikbaar is (zie hoofdstuk 3.2.3).

3.2.2 *Islamitisch onderwijs in Duitsland*

In Duitsland is onderwijs in islam binnen het openbare basisonderwijs niet overal eenvoudig toegankelijk. De Duitse grondwet (artikel 7, paragraaf 3) verplicht alle openbare scholen tot het aanbieden van confessioneel godsdienstonderwijs naar keuze in de officieel erkende religieuze gemeenschappen.¹⁴¹ Het onderwijs, en ook het godsdienstonderwijs, is in Duitsland echter regionaal, per deelstaat, georganiseerd. Duitsland kent zestien deelstaten en de positie van religie verschilt van staat tot staat. En net als in België kan een geloofsgemeenschap in Duitsland meer rechten en financiële voordelen ontlenen aan de erkenning van hun godsdienst, maar omdat islam als 'religieuze gemeenschap' niet in alle deelstaten is erkend, bestaan grote lokale verschillen.

De Duitse grondwet biedt enerzijds de wettelijke basis voor onderwijs in islam en werpt anderzijds een aantal belemmeringen op. Zo dient godsdienstonderwijs 'naar de grondbeginselen van een religieuze gemeenschap' gegeven te worden. Dat impliceert echter wel het bestaan van een centraal overlegorgaan. Het ontbreken van een dergelijk centraal overlegorgaan of aanspreekpunt namens moslims leidt in de praktijk tot een impasse.¹⁴² Om die reden is anno 2018 dan ook geen deelstaat te vinden waar islamitisch godsdienstonderwijs wordt aangeboden op basis van de grondwettelijke verplichting.

Wél zijn er enkele deelstaten die op eigen initiatief islamitisch godsdienstonderwijs aanbieden. Dat gebeurt onder andere in Baden-Württemberg, Beie-

¹⁴¹ Bremen, Berlijn en Brandenburg vormen om historische redenen een uitzondering op deze verplichting (zie artikel 141 van de Duitse grondwet of 'Bremenclausule'). In Bremen wordt op basis van deze uitzonderingspositie een niet-confessionele vorm van Bijbelgeschiedenis onderwezen.

¹⁴² Peter Schreiner en Reinhold Boschki, 'What children need', *British Journal of Religious Education* 26 (2004) 33–44.

ren, Nedersaksen en Noordrijn-Westfalen.¹⁴³ Het ontbreken van een centraal overlegorgaan maakt dat deze staten niet verplicht zijn het onderwijs in te richten ‘naar de grondbeginselen van de religieuze gemeenschap’. De motieven om het islamitisch godsdienstonderwijs beschikbaar te stellen en de daaruit volgende invulling van het onderwijs, verschillen dan ook per deelstaat. Hieronder worden de situatie in Beieren en Noordrijn-Westfalen bij wijze van voorbeeld nader uitgewerkt.

In Beieren loopt sinds schooljaar 2000-2001 een proefproject islamitisch godsdienstonderwijs (onderwijs *in islam*) onder de naam *Islamische Unterweisung in deutscher Sprache (ISUD)*. Beieren kende al sinds 1986 een vorm van islamitisch onderwijs, maar dat werd georganiseerd en gefinancierd door de Turkse consulaire vertegenwoordigingen en had het Turks als voertaal.¹⁴⁴ Het feit dat sinds 2000 deze nieuwe vorm van islamitisch onderwijs in het Duits wordt gegeven, maakt het onderwijs voor een bredere groep leerlingen toegankelijk.¹⁴⁵

Het doel van islamitisch godsdienstonderwijs in Beieren is de kinderen te vormen tot ‘goede staatsburgers die zich houden aan de bestaande regels van de vrije democratie en zich actief opstellen in de maatschappij’.¹⁴⁶ Letterlijk staat in het vakleerplan: ‘*Al met al dient islamitisch godsdienstonderwijs islamitische kinderen voor te bereiden op hun leven als burger van de Bondsrepubliek Duitsland*’.¹⁴⁷ Naast kennis over bijvoorbeeld God, de Schepping en het gebed,

¹⁴³ Leni Franken, ‘Religion and education in Germany’, in: *Liberal neutrality and state support for religion* (Boston: Springer International 2016) 171-175.

¹⁴⁴ Michael Kiefer, *Islamkunde in deutscher Sprache in Nordrhein-Westfalen* (LIT Verlag 2005).

¹⁴⁵ Gül Solgun-Kaps, ‘Islamischer Religionsunterricht in Bayern’, in: *Islamische Religionspädagogik zwischen authentischer Selbstverortung und dialogischer Öffnung* (Frankfurt am Main 2011) 513-524.

¹⁴⁶ Birgit Väth, ‘Interkulturell – interreligiös – dialogisch. Anspruch und Wirklichkeit einer Islamischen Religionspädagogik’ (Frankfurt am Main: Peter Lang 2011) 267-286.

¹⁴⁷ Bayerisches Staatsministerium für Unterricht und Kultus, *Fachlehrplan für den Schulversuch Islamunterricht an der bayerischen Grundschule* (2004) 2.

wordt daarom bewust aandacht besteed aan samenleven en andersgelovigen (zie Figuur 4 hieronder).

Übersicht über den Islamunterricht in der Grundschule

Themenbereiche	Jahrgangsstufe 1	Jahrgangsstufe 2	Jahrgangsstufe 3	Jahrgangsstufe 4
1 “Zusammenleben”	1.1 Miteinander anfangen	2.1 Ich im Umgang mit anderen	3.1 Muslimische Gemeinschaft	4.1 In Gemeinschaft leben
2 “Glaubenslehre”	1.2 Gottes wunderbare Welt entdecken	2.2 Ich im Umgang mit der Schöpfung	3.2 Ich im Umgang mit der Schöpfung	4.2 Wir begegnen den Grenzen des menschlichen Lebens
3 “Gebet”	1.3 Mit Gott sprechen	2.3 Mit Gott sprechen	3.3 Mit Gott sprechen	4.3 Mit Gott sprechen
4 “Religiöses Leben”	1.4 Wir gehen in die Moschee	2.4 Muslime fasten	3.4 Menschen im Dienste des Islam	4.4 Die Wallfahrt
5 “Mohammed”	1.5 Gott hat Mohammed auserwählt	2.5 Mohammeds Heirat und Berufung	3.5 Mohammed in Mekka	4.5 Mohammed in Medina
6 “Koran”	1.6 Wir lernen den Koran kennen	2.6 Wir lernen den Koran kennen	3.6 Wir lernen den Koran kennen	4.6 Wir lernen den Koran kennen
7 “Propheten”	1.7 Wir hören von den Propheten	2.7 Wir hören von den Propheten	3.7 Wir hören von den Propheten	4.7 Wir hören von den Propheten
8 “Andere Religionen”	1.8 Menschen verschiedener Religionen leben zusammen	2.8 Menschen verschiedener Religionen leben zusammen	3.8 Menschen verschiedener Religionen leben zusammen	4.8 Menschen verschiedener Religionen leben zusammen

Figuur 4: Übersicht unterwijnshoud islamitisch godsdienstonderwijs Beieren¹⁴⁸

¹⁴⁸ Kultus, *Fachlehrplan für den Schulversuch Islamunterricht an der bayerischen Grundschule*.

Islamitisch godsdienstonderwijs in Beieren geeft aandacht aan het vergroten van de taalvaardigheid van islamitische leerlingen zodat zij in staat zijn in het Duits een dialoog over religie te voeren.¹⁴⁹ De islamlessen in Beieren worden bekritiseerd omdat te weinig moslims zouden zijn betrokken bij het ontwerpen van de lessen, waardoor het draagvlak voor de lessen onder moslims beperkt is.¹⁵⁰

Sinds 2013 wordt ook in Noordrijn-Westfalen *Islamkunde in deutscher Sprache* op openbare scholen aangeboden. Eerder kende de deelstaat andere vormen van islamonderwijs, maar die waren niet altijd in het Duits. Het leerplan van Noordrijn-Westfalen uit 2013 benadrukt het belang van persoonlijkheids- en identiteitsontwikkeling. Verder heeft *Islamkunde in deutscher Sprache* tot doel de kinderen een versie van islam te leren die te verenigen is met de Duitse liberale democratie.¹⁵¹ In Noordrijn-Westfalen wordt dat doel echter minder benadrukt dan in Beieren en meer geformuleerd in termen van vaardigheden en bereidheid tot het aangaan van een respectvolle dialoog met andersgelovigen zoals zichtbaar wordt in het fragment in Figuur 5 hieronder.¹⁵²

¹⁴⁹ Väth, 'Interkulturell – interreligiös – dialogisch', 272–273.

¹⁵⁰ Christophe Asche, 'Islamunterricht an Schulen – Islamrat kritisiert: "Bayern hat noch viel nachzuholen"', *Huffington Post* (11 december 2014) <http://www.huffingtonpost.de/2014/12/11/islamunterricht-islamrat-bayern_n_6307626.html> [geraadpleegd 1 juni 2016].

¹⁵¹ Joel S Fetzer en J Christopher Sopher, *Muslims and the state in Britain, France and Germany* (Cambridge University Press 2005) 6.

¹⁵² Ministerium für Schule und Weiterbildung des Landes Nordrhein-Westfalen, *Lehrplan für die Grundschule in Nordrhein-Westfalen: Islamischer Religionsunterricht* (Ministerium für Schule und Weiterbildung des Landes Nordrhein-Westfalen 2013).

Bereich: Leben in der Welt – Verantwortung wagen	
Schwerpunkt: Respektvolles Miteinander	
Kompetenzerwartungen am Ende der Schuleingangsphase	Kompetenzerwartungen am Ende der Klasse 4
Die Schülerinnen und Schüler	Die Schülerinnen und Schüler
<ul style="list-style-type: none"> – beschreiben, was er bedeutet, für andere “da zu sein” (z.B. in der Familie, Gruppe, Partnerschaften) – beschreiben, was er bedeutet, Vielfalt anzuerkennen unter wertzuschätzen – erstellen Regeln zur Konfliktvermeidung (z.B. Gesprächsregeln) und entwickeln Lösungswege für den Umgang mit Konfliktsituationen und berücksichtigen dabei ansatzweise islamische Handlungsnormen – benennen an Beispielen Möglichkeiten der Aufgaben- und Verantwortungsübernahme im eigenen Umfeld (z.B. Familie, Freunde, Gemeinde) 	<ul style="list-style-type: none"> – benennen Möglichkeiten der Solidarität gegenüber anderen (z.B. Kranken, Ausgegrenzten) – begründen Regeln zur Konfliktvermeidung und zum Umgang mit Konflikten unter Berücksichtigung islamischer Prinzipien und Handlungsnormen – stellen Bezüge zwischen Islamischen Prinzipien und dem Zusammenleben der Menschen her: Unantastbarkeit der Menschenwürde als Teil der Notwendigkeiten (<i>Daruriyyat</i>), Goldene Regel, Barmherzigkeitsgebot (<i>Rahma</i>) und Verpflichtung zur Nachsicht (<i>Rifq</i>) – zeigen anhand von Beispielen Werte und Handlungsregeln anderer Religionen und Gemeinschaften auf

Figuur 5: Fragment uit het leerplan islamitisch onderwijs uit Noordrijn-Westfalen¹⁵³

¹⁵³ Ibid.

Duitstalig islamitisch onderwijs wordt in verschillende deelstaten door leerkrachten, ouders en leerlingen positief ontvangen. Ook bestuurlijk gezien neemt interesse in islamitisch onderwijs toe. De motivatie onder beleidsmakers en politici is dat Duitstalig islamitisch godsdienstonderwijs controleerbaar is en kan helpen ‘religieus analfabetisme’ tegen te gaan en zo religieus extremisme te bestrijden.¹⁵⁴ Sinds december 2015 wordt in Beieren bijvoorbeeld, specifiek met die reden, extra geld uitgetrokken voor islamitisch godsdienstonderwijs.¹⁵⁵

Moslimouders hebben in Duitsland dus afhankelijk van de staat waarin zij wonen wel of geen toegang tot een vorm van islamitische onderwijs voor hun kinderen. De inhoud van het onderwijs is vervolgens in meer of mindere mate beïnvloed door de politieke wens van de staat om religieus extremisme tegen te gaan.

Als ouders willen, bestaat ook in Duitsland de mogelijkheid om onder bepaalde voorwaarden (religieuze) privéscholen op te richten die kunnen rekenen op gedeeltelijke of volledige staatssteun.¹⁵⁶ Duitsland kent één islamitische basisschool met ongeveer 150 leerlingen met hoofdzakelijk Turks-islamitische achtergrond. Deze *Islamische Grundschule Berlin* werd in 1989 in Berlijn gesticht, wordt gedeeltelijk door de staat gefinancierd en

¹⁵⁴ Werner Herpel, ‘Islam an Schulen: Kaum Religionsunterricht für Muslime’, *Spiegel Online* (26 januari 2015) <www.spiegel.de/schulspiegel/islamunterricht-in-den-bundeslaendern-ein-ueberblick-a-1015021.html> [geraadpleegd 1 juni 2015]; Sat1Bayern, ‘SPD: Staatlicher Islamunterricht gegen Radikalisierung’, *Sat1Bayern Online* (2015), aldaar 1 <www.sat1bayern.de/news/20151123/spd-staatlicher-islam-unterricht-gegen-radikalisierung/> [geraadpleegd 1 juni 2016]; Heribert Prantl, ‘Islamunterricht an allen deutschen Schulen – wichtig und richtig’, *Süddeutsche Zeitung Online* (2016)

<www.dailysabah.com/europe/2015/12/15/germany-expands-islamic-education-as-part-of-anti-radicalization-projects> [geraadpleegd 1 juni 2016].

¹⁵⁵ Daily Sabah, ‘Germany expands Islamic education as part of anti-radicalization projects’, *Daily Sabah.com* (2015)

<www.dailysabah.com/europe/2015/12/15/germany-expands-islamic-education-as-part-of-anti-radicalization-projects> [geraadpleegd 22 april 2018].

¹⁵⁶ Muckel, ‘Islam in Germany’.

won verschillende prijzen vanwege de bijdrage die zij levert aan integratie.¹⁵⁷

Anders dan in Nederland zijn in Duitsland over het algemeen veel minder staatsgefinancierde basisscholen op religieuze grondslag. In Nederland geldt dit voor ongeveer twee derde van het totale aantal scholen, in Duitsland voor minder dan zes procent.¹⁵⁸ De keuze voor een staatsgefinancierde basisschool op religieuze grondslag is daarmee in Duitsland ongebruikelijk. Dat is wellicht een verklaring voor het feit dat Duitsland naast bovengenoemde islamitische basisschool weinig initiatieven kent.

Een andere verklaring schuilt in het feit dat nieuwe scholen in Duitsland pas na drie bestaansjaren in aanmerking komen voor staatsfinanciering. Aangezien het niet is toegestaan de eerste drie jaar een hoger schoolgeld te vragen, zijn nieuw op te richten scholen gedurende de eerste drie bestaansjaren financieel afhankelijk van een sponsor of organisatie. Kerkgemeenschappen in Duitsland zijn financieel voldoende draagkrachtig om de eerste jaren te overbruggen, voor kleine gemeenschappen is dat vaak moeilijker.¹⁵⁹

Ten derde kent Duitsland, net als België, een aantal scholen dat is opgericht vanuit de Turkse Gülen gemeenschap. Deze scholen staan weliswaar open voor alle leerlingen, maar op de scholen staan in de praktijk vooral moslims van Turkse komaf ingeschreven.¹⁶⁰ Ouders die zoeken naar een school die meer aansluit bij de thuissituatie dan zij in het gewoonlijke onderwijssysteem vinden, treffen dat soms op dergelijke scholen.

Concluderend kan worden aangenomen dat moslimouders die hun kinderen islamitisch onderwijs willen aanbieden sterk afhankelijk zijn van de

¹⁵⁷ Annette Scheunpflug, 'Non-governmental religious schools in Germany – increasing demand by decreasing religiosity?', *Comparative Education* 51 (2015) 38–56.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Landesamt für Verfassungsschutz Baden-Württemberg, *Bericht des Landesamts für Verfassungsschutz Baden-Württemberg über die Prüfung tatsächlicher Anhaltspunkte für verfassungsfeindliche Bestrebungen der Bewegung um den türkischen Prediger Fetullah Gülen* (Landesamt für Verfassungsschutz Baden-Württemberg 2014).

staat waarin zij wonen. De meest gebruikelijk situatie in Duitsland is dat kinderen staan ingeschreven op een openbare basisschool en daar – afhankelijk van de staat – al dan niet onderwijs in islam krijgen. De overige religieuze opvoeding vindt hoofdzakelijk thuis en in de moskee plaats.

3.2.3 Islamitisch onderwijs in Nederland

In de paragrafen hierboven is beschreven op welke manier in verschillende Europese landen islamitisch onderwijs wordt gegeven. Uit de nadere beschrijving van de situatie in België blijkt dat islamlessen daar in het openbaar onderwijs goed toegankelijk zijn. Islamitische basisscholen kent België bijna niet. Of daar een causaal verband tussen bestaat is niet bekend. In het geval voor Duitsland zou men kunnen vaststellen dat die causaliteit ontbreekt: daar is onderwijs in islam op openbare scholen niet overal eenvoudig toegankelijk, maar zijn tevens weinig islamitische basisscholen.

In al deze Europese verscheidenheid neemt Nederland een eigen, unieke positie in. Op Nederlandse basisscholen kan op drie manieren onderwijs worden gegeven *in* of *over* levensbeschouwing:

1) Ten eerste zijn *alle* basisscholen in Nederland, zowel de openbare religieus-neutrale scholen als de religieus-bijzondere scholen, verplicht om objectief aandacht te besteden aan ‘geestelijke stromingen’ waarbinnen – hoewel niet verplichtend voorgeschreven – vaak aandacht is voor islam.¹⁶¹ Ondanks de verplichting onderwijs in geestelijke stromingen aan te bieden wordt in de praktijk slechts zelden daadwerkelijk onderwijs in geestelijke stromingen aangeboden.¹⁶² Daarnaast voorziet deze vorm van onderwijs vanwege het beoogde objectieve karakter waarschijnlijk niet in de behoefte aan onderwijs in islam zoals die bij moslimouders leeft.

2) Naast onderwijs in geestelijke stromingen, hebben ouders op openbare scholen volgens artikel 50 en 51 van de Wet op het Primair Onderwijs (WPO) al sinds 1857 het recht om humanistisch- of godsdienstig vormings-

¹⁶¹ M.M. Beemsterboer, ‘Geloven in onderwijs. Het kennisgebied geestelijke stromingen in het Nederlands basisonderwijs’, *Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid* 2 (2011) 18–31.

¹⁶² *Ibid.*

onderwijs (HVO/GVO) aan te vragen.¹⁶³ Aanvankelijk lag de verantwoordelijkheid daarvoor bij gemeentelijke overheden en kwam islamitisch godsdienstonderwijs vooral in regio Rotterdam van de grond. Sinds 2009 wordt humanistisch- of godsdienstig vormingsonderwijs landelijk georganiseerd en gefinancierd en is ook islamitisch godsdienstonderwijs (IGO) landelijk beschikbaar.

Openbare basisscholen zijn verplicht tijd en ruimte ter beschikking te stellen voor humanistisch- en godsdienstig vormingsonderwijs (waar IGO onder valt) en zijn niet inhoudelijk verantwoordelijk voor de lessen. De inhoud van de lessen wordt verzorgd door ‘zendende instanties’, ofwel de officiële, door de staat erkende, vertegenwoordigers van de geloofsgeenschappen. In het geval van islamitisch godsdienstonderwijs is het Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO) de zendende instantie en worden de lessen in de praktijk verzorgd door docenten die zijn aangesloten bij Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond (SPIOR). SPIOR heeft met de lessen tot doel kinderen meer over de islam te leren en hun islamitische identiteit te ontwikkelen, daarnaast leren zij open te staan en respect te hebben voor andersdenkenden en –gelovigen.¹⁶⁴

In 2013-2014 werd volgens cijfers van het SPIOR op 63 openbare scholen verdeeld over 18 gemeenten islamitisch godsdienstonderwijs aangeboden. SPIOR geeft onderwijs aan 2350 leerlingen. Het zwaartepunt van het afnamegebied ligt in Rotterdam waar 27 scholen islamitisch godsdienstonder-

¹⁶³ Artikel 50 en 51 leggen vast dat godsdienstig vormingsonderwijs (GVO) en humanistisch vormingsonderwijs (HVO) facultatief, op aanvraag, maximaal 120 uur per jaar worden aangeboden. In de praktijk gebeurt het gemiddeld 28 uur per schooljaar, dat is bijna 45 minuten per week (E K van Aarsen, R G H Hoffius en B Verberne, *Godsdienst en humanistisch vormingsonderwijs. Onderzoek naar huidig lesaanbod en verwachte vraag* (Reseach voor Beleid 2007) 7.

¹⁶⁴Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond, ‘Islamitisch Godsdienst Onderwijs’, <http://www.spor.nl/> <<http://www.spor.nl/igo/>> [geraadpleegd 1 juli 2016].

wijs aanbieden.¹⁶⁵ SPIOR zegt bij monde van de directeur aan alle verzoeken voor IGO in het land te kunnen voldoen.¹⁶⁶ Literatuurstudie leert dat het recht op IGO vaak onbekend is bij ouders en dat openbare scholen weerstand voelen om IGO aan te bieden en ouders er dus niet snel op attent zullen maken.¹⁶⁷ Concluderend kan worden gesteld dat ouders en kinderen in het openbaar onderwijs in Nederland bij wet recht hebben op islamitisch godsdienstonderwijs, maar dat het in de praktijk lang niet overal beschikbaar is.

3) De derde mogelijkheid waarop in Nederland kan worden voorzien in de behoefte aan islamitisch onderwijs, is het stichten van islamitische basisscholen die volledig door de overheid worden gefinancierd. In Nederland gebeurt dat, vergeleken met aangrenzende landen relatief veel (52 scholen in 2018); als percentage van het totale aantal basisscholen is het aandeel met 0,8% echter laag. Islamitisch onderwijs is daarmee lang niet voor alle ouders in Nederland een realistische optie; in Friesland, Groningen, Gelderland en Zeeland zijn bijvoorbeeld helemaal geen islamitische basisscholen. Daarbij komt dat veel islamitische basisscholen weliswaar vervoer van-en-naar school hebben geregeld, maar dat kost ouders en kinderen niettemin extra tijd en moeite.

De wettelijke basis voor het stichten van islamitische scholen schuilt in artikel 23 van de Nederlandse grondwet die de vrijheid van richting, stichting en inrichting regelt. De vrijheid van richting stelt het bijzonder onderwijs in staat een eigen religieuze of levensbeschouwelijke visie op mens en maatschappij in het onderwijs tot uitdrukking te brengen. Met inachtneming van deugdelijkheidseisen¹⁶⁸ zijn bijzondere scholen vrij in de keuze

¹⁶⁵ Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond, *Jaarverslag 2014* (Rotterdam: Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond 2014) <<http://www.spior.nl/wp-content/uploads/2013/02/Jaarverslag-2014-definitief.pdf>> [geraadpleegd 14 december 2017].

¹⁶⁶ Mailcontact met directeur op 27-06-2016.

¹⁶⁷ Van de Wetering en Karagül, *Zoek kennis van de wieg tot het graf*, 117–122.

¹⁶⁸ Onder deugdelijkheidseisen vallen kwaliteitseisen en einddoelen die door de overheid zijn vastgesteld.

van leraren en leermiddelen. Verder mogen zij de schoolpopulatie beperken tot leraren, ouders en leerlingen die de grondslag van de school onderschrijven.¹⁶⁹ Artikel 23 geeft kortom de vrijheid om een bijzondere school van eigen richting te stichten en naar eigen inzicht vorm te geven.

De autonomie die artikel 23 Nederlandse scholen biedt, is uniek in Europa en één van de redenen voor het ontstaan van islamitische scholen in Nederland. De andere reden is simpelweg dat er behoefte aan islamitisch onderwijs is door de aanwezigheid van islamitische kinderen.

De vergelijking tussen België, Duitsland en Nederland leert dat op verschillende manier geprobeerd wordt te voorzien in de behoefte aan islamitisch onderwijs. Daarbij lijken landelijke en lokale wet- en regelgeving de belangrijkste onderscheidende factoren tussen landen.

3.3 De keuze voor een islamitische school

De autonomie die artikel 23 biedt aan scholen in Nederland binnen de voorwaarden die het Ministerie van Onderwijs voor subsidiëring heeft vastgesteld, vormt de basis voor de grote diversiteit aan scholen die Nederland kenmerkt. Die diversiteit biedt ouders de mogelijkheid om met puur ideële motieven te kiezen voor de school die het meest aansluit bij hun thuissituatie. Hoewel politiek gezien regelmatig vraagtekens worden gezet bij de wenselijkheid van het ‘gedateerde concept’ bijzonder onderwijs, kiezen ouders nog steeds vaker een katholieke, protestante, islamitische of anders-bijzondere school dan een openbare school voor hun kinderen.¹⁷⁰ In seculier Nederland anno 2018 zit twee derde van het totaal aantal leerlingen op een bijzondere school met religieuze grondslag. De keuzevrijheid gaat verder; daar waar meerdere basisscholen met eenzelfde religieuze

¹⁶⁹ H M Helmers, ‘De vrijheid van onderwijs (artikel 23 GW)’, in: *Overheid en onderwijsbestel: beleidsvorming rond het Nederlandse onderwijsstelsel (1990-2010)* (Amsterdam: Universiteit van Amsterdam 2011) 141–186. Dit punt staat anno 2018 overigens wel behoorlijk ter discussie in de politiek.

¹⁷⁰ Centraal Bureau voor de Statistiek, ‘Ruim 70 procent leerlingen naar bijzonder onderwijs’(2017) <www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/38/ruim-70-procent-leerlingen-naar-bijzonder-onderwijs> [geraadpleegd 27 februari 2018].

grondslag relatief dicht bij elkaar zijn gevestigd, worden ook nuances binnen de identiteit duidelijker zichtbaar. Scholen profileren zich als ‘tweetaalige’ of ‘creatieve’ school, of als school met ‘extra aandacht voor wetenschap en techniek’.¹⁷¹

De nuance tussen een zogenoemd ‘liberale’ of ‘orthodoxe’, of ‘Turkse’ of ‘Marokkaanse’ islamitische basisscholen doet zich alleen voor wanneer meerdere islamitische scholen dicht bij elkaar liggen. Dit geldt slechts in de grote steden; zo kent Den Haag twee islamitische basisscholen binnen een straal van één kilometer. Al-Qoeba en Yunus Emre. De eerste wordt beschreven als orthodox-islamitisch en de tweede als liberaal-islamitisch.¹⁷² Beide scholen trekken leerlingen uit hetzelfde gebied. Ook in Amsterdam staan islamitische basisscholen bekend als ‘liberaal’ of ‘orthodox’. Overigens zijn dat categorieën die niet door de scholen zelf actief worden gebruikt in profilering. Dat gebeurt vaker door de media en in beleidsstukken. Een andere categorisering die vooral wordt gebruikt in het spreken over islamitische basisscholen, is de school in te delen naar etniciteit; Turks-islamitische basisscholen, Marokkaans-islamitische basisscholen of bijvoorbeeld islamitische basisschool met een hoofdzakelijk Turks bestuur. Alle islamitische basisscholen benadrukken expliciet open te staan voor alle ouders en leerlingen die de grondslag van de school kunnen onderschrijven.

In de praktijk is islamitisch basisonderwijs vanwege het relatief kleine aantal scholen voor slechts een gering aantal ouders een realistische optie bij het zoeken van een school.¹⁷³ In het schoolkeuzeproces van moslimouders speelt vier overwegingen een rol: afstand, kwaliteit, behoefte aan islamitisch onderwijs en behoefte aan aandacht voor de Nederlandse taal en cultuur. De belangrijkste motieven in het schoolkeuzeproces zijn afstand

¹⁷¹ Onderwijsraad, *Artikel 23 grondwet in maatschappelijk perspectief* (Onderwijsraad 2012) 26.

¹⁷² Dienst Onderwijs Cultuur en Welzijn Gemeente Den Haag, *Voorstel van het college inzake aanvraag tot plaatsing van nieuwe basisscholen 2014 tot en met 2016* (Den Haag: Dienst OCW Gemeente Den Haag 2013).

¹⁷³ Maliepaard en Gijsberts, *Moslim in Nederland 2012*, 17.

en kwaliteit. Een school dicht bij huis is vaak de meest praktische optie. De afstand van de school komt al jaren als belangrijkste keuzemotief uit verschillende onderzoeken.¹⁷⁴

Ook (vermeende) kwaliteit speelt een belangrijke rol. Hoewel ouders aangeven de kwaliteit van een school pas te kunnen beoordelen als een kind al op school zit.¹⁷⁵ Het vergelijken van onderwijsopbrengsten is de laatste jaren steeds eenvoudiger geworden; zo worden sinds 1997 de inspectierapporten online gepubliceerd. En sinds 2013 worden ook de scores van de eindtoetsen openbaar gemaakt. Beide bronnen – inspectierapporten en toetsresultaten – worden gebruikt op vergelijkingssite *scholenopdekaart.nl*. RTL-nieuws publiceert ieder jaar in samenwerking met Jaap Dronkers op basis van de toetsresultaten een ranglijst van scholen. Zowel de inspectierapporten als de waardering van RTL en Dronkers zijn over het algemeen positief.¹⁷⁶ Desalniettemin heeft negatieve berichtgeving over islamitische basisscholen die niet aan de kwaliteitseisen voldeden veel moslimouders huiverig gemaakt hun kind op een islamitische school in te schrijven.¹⁷⁷

Een derde overweging is de aansluiting tussen de islamitische thuissituatie en de school. Voor veel moslimouders weegt een respectvolle houding van de school ten aanzien van de islamitische achtergrond van de ouders en leerlingen in de schoolkeuze heel zwaar.¹⁷⁸ Ouders die uiteindelijk kiezen voor een niet-islamitische basisschool, zijn vaak van mening zijn dat

¹⁷⁴ Sjoerd Karsten e.a., *Schoolkeuze in een multi-etnische samenleving* (SCO Kohnstamm Instituut 2002) 101–104.

¹⁷⁵ Lara ten Broeke e.a., *Schoolkeuzemotieven. Onderzoek naar het schoolkeuzeproces van Amsterdamse ouders* (Gemeente Amsterdam 2004) 32.

¹⁷⁶ Jasper Bunschoek, 'Scholen met geloofsovertuiging scoren beter bij eindtoets basisschool', *RTL Nieuws* (2016) <<https://www.rtlnieuws.nl/node/2262211>> [geraadpleegd 14 december 2017].

¹⁷⁷ Van de Wetering en Karagül, *Zoek kennis van de wieg tot het graf*, 109.

¹⁷⁸ L J Herweijer en R Vogels, *Ouders over opvoeding en onderwijs* (Sociaal Cultureel Planbureau 2004) 97, 126; Ten Broeke e.a., *Schoolkeuzemotieven*, 104.

religieuze opvoeding primair een taak is voor ouders, die taak leggen zij niet automatisch neer bij de school.¹⁷⁹

Daarmee verwant is de vierde reden. Ouders die voor een niet-islamitische school kiezen zien wél een rol weggelegd voor de school bij de integratie van hun kinderen. Zij hechten daarom extra waarde aan goed onderwijs in de Nederlandse taal en aandacht voor de Nederlandse cultuur en geschiedenis en denken op dat gebied op een niet-islamitische school beter af te zijn.¹⁸⁰

Afstand, kwaliteit, minder behoefte aan islamitisch onderwijs en juist meer behoefte aan aandacht voor de Nederlandse taal en cultuur motiveren moslimouders om voor een niet-islamitische basisschool te kiezen. Uiteindelijk kiest slechts een minderheid van moslimouders wél voor een islamitische basisschool.¹⁸¹

Er is geen grootschalig onderzoek gedaan naar de keuzemotieven van ouders die hun kind inschrijven op een islamitische basisschool. Wél is onderzoek gedaan naar keuzemotieven van ouders met een migratieachtergrond bij het zoeken van een school voor hun kinderen. Uit die onderzoeken blijkt dat aandacht voor ‘islamitische’ normen en waarden voor ouders veruit de belangrijkste reden is om voor een islamitische basisschool te kiezen. De voorkeur voor een islamitische basisschool is terug te brengen tot enerzijds de behoefte aan islamitisch onderwijs en anderzijds behoefte aan een gevoel van acceptatie, veiligheid en vertrouwdheid op school.

Het eerste punt, behoefte aan islamitisch onderwijs, betreft niet alleen die kennisoverdracht in de godsdienstlessen zoals het openbaar onderwijs ook kan bieden, maar ook de islamitische feesten, het gebed en de schoolregels.¹⁸² Uit verschillende onderzoeken komt naar voren dat moslimou-

¹⁷⁹ Herweijer en Vogels, *Ouders over opvoeding en onderwijs*, 141; Ten Broeke e.a., *Schoolkeuzemotieven*, 104.

¹⁸⁰ Karsten e.a., *Schoolkeuze in een multi-etnische samenleving*, 110; Ten Broeke e.a., *Schoolkeuzemotieven*, 33.

¹⁸¹ Onderwijsraad, *Artikel 23 grondwet in maatschappelijk perspectief*, 25; Herweijer en Vogels, *Ouders over opvoeding en onderwijs*, 126.

¹⁸² Van de Wetering en Karagül, *Zoek kennis van de wieg tot het graf*, 109–110.

ders de religieuze opvoeding in een seculiere context een lastige taak vinden. In de Nederlandse context is geloven niet vanzelfsprekend. Dat gegeven verstevigt de wens van sommige moslimouders om school- en thuissituatie op elkaar te laten aansluiten en op die manier elkaar aan te vullen in het overdragen van 'islamitische' normen en waarden. De ouders streven in hun opvoeding naar respect, goede manieren en duidelijke regels en dat staat soms haaks op de individualistische opvoedingsdoelen die op veel niet-islamitische basisscholen de norm zijn.¹⁸³ De islamitische basisschool voelt in dat proces meer als een partner dan een niet-islamitische basisschool.¹⁸⁴

De tweede drijfveer richting islamitisch onderwijs is de behoefte aan een gevoel van acceptatie; ouders die een islamitische basisschool voor hun kind kiezen geven aan zich niet langer ongerust te maken dat hun kind buiten de groep kan vallen vanwege het naleven van religieuze voorschriften.¹⁸⁵ Ze ervaren islamitische scholen als meer toegankelijk en voelen zich meer serieus genomen. Op een islamitische basisschool is islam geen uitzondering, maar regel.¹⁸⁶ Alle leerkrachten maken zich basale kennis van islam eigen en daarmee ervaren ouders de islamitische basisschool als een veilige haven voor zichzelf en hun kinderen.¹⁸⁷

De uniciteit van islamitisch onderwijs in Nederland wordt bevestigd door het feit dat jaarlijks tientallen islamitische leerlingen uit Vlaande-

¹⁸³ Trees Pels, 'De generatiekloof in allochtone gezinnen: mythe of werkelijkheid?', *Pedagogiek* (2000) 1-9.

¹⁸⁴ Ten Broeke e.a., *Schoolkeuzemotieven*, 34.

¹⁸⁵ Toine Metselaar, *Een zwarte of een witte school? Een onderzoek naar de opvattingen van ouders over etniciteit bij de keuze van een basisschool voor hun kind (Doctoraalscriptie)* (Universiteit van Tilburg 2005).

¹⁸⁶ Frederik Smit, Geert Driessen en Jan Doesborgh, *Opvattingen van allochtone ouders over onderwijs. Tussen wens en realiteit* (Nijmegen: ITS Radboud Universiteit Nijmegen 2005) 4, 94.

¹⁸⁷ Marjolein Eigenfeld, *Islamitische basisscholen: Sinterklaas of Suikerfeest? (MA Thesis)* (Amsterdam: Universiteit van Amsterdam 2007) 38.

ren¹⁸⁸ zich aanmelden op islamitische basisscholen in de Nederlandse grensstreek. Deze beweging van leerlingen vormt een interessant contrast met de beweging in omgekeerde richting: jaarlijks gaan een paar duizend Nederlandse leerlingen de grens over naar Vlaamse scholen.¹⁸⁹ Waar de Nederlandse ouders zich vooral laten motiveren door de vermeende betere kwaliteit en de lagere kosten van Vlaamse scholen,¹⁹⁰ kunnen we aannemen dat de overwegingen van de Vlaams-islamitische ouders vooral betrekking zullen hebben op de religieuze identiteit van de Nederlandse scholen.

¹⁸⁸ 21,7% (78 lln.) van basisschool El Habib in Maastricht, 3,9% (6 lln.) van basisschool El Wahda in Heerlen, 2,1% (<5 lln.) van basisschool El Feth in Bergen op Zoom. Cijfers voor schooljaar 2015-2016 op basis van inschrijving in DUO zoals openbaar gemaakt op de website www.scholenopdekaart.nl geraadpleegd op 24-05-2016.

¹⁸⁹ De genoemde aantallen in de artikelen hieronder lopen uiteen van ca. 7.000 tot 19.000; er zijn in ieder geval aanzienlijk meer leerlingen die vanuit Nederland richting Vlaanderen gaan om daar onderwijs te volgen dan omgekeerd.

¹⁹⁰ Conny van den Bor, 'Nederlanders vallen voor discipline op Vlaamse scholen', *Wereldomroep* (2008) <<http://connyvandenbor.nl/2012/08/14/nederlanders-vallen-voor-discipline-op-vlaamse-scholen/>> [geraadpleegd 7 februari 2018]; Andrea van Dael en Willem Laros, 'Voorkeur Brabantse ouders voor Vlaamse scholen', *Schooljournaal* (2016) 34-35; 'Zeeuws-Vlaanderen gaat de concurrentie aan met de Belgen', *Omroep Zeeland* (2017) <<https://www.omroepzeeland.nl/nieuws/100981/Zeeuws-Vlaanderen-gaat-de-concurrentie-aan-met-de-Belgen>> [geraadpleegd 7 februari 2018]; de Volkskrant, 'Recordaantal Nederlandse kinderen op Vlaamse school', *de Volkskrant* (26 maart 2014).